

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך מג, תשנ"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

קטעי דיונים על הכתיב

שאלת "תיקון הכתיב העברי" עלתה לדיון שוב ושוב במוסדות הרשמיים – ועד הלשון והאקדמיה ללשון – וגם מחוץ להם. עשרות רבות של הצעות לתיקון הכתיב הועלו בעשרות השנים האחרונות (מראשית המאה), ותופעה מצויה היא שמציעי ההצעות לא הכירו את ההצעות שהציעו קודמיהם, וכל אחד סבור שהצעתו היא הטובה ביותר ויש בכוחה כדי לפתור את בעיית הכתיב באופן המושלם ביותר.

הדיון בשאלת הכתיב הגיע לשיא חריפותו בשנת התשכ"ב כאשר ועדת הכתיב של האקדמיה הציעה לקבוע שני סימנים חדשים לציון התנועות e ו a . הצעת הוועדה הודלפה לעיתונות, ועוררה סערה ציבורית, שהדיה נשמעו היטב גם בדיוני האקדמיה.

המתעניין בתולדות ההצעות ובדיונים השונים שנערכו בעניין הכתיב יוכל למצוא חומר רב בספרו של ורנר ויינברג **תיקון הכתיב העברי – הבעיה והניסיונות לפתרה** (ירושלים תשל"ב, 165 עמודים). המחבר מצהיר בהקדמתו כי בספרו תיאר, סיווג והסביר את ההצעות השונות, הדיונים וההחלטות למיניהם, אך לא חזה תוצאות מראש ולא העלה הצעה חדשה. יתרונה של גישה כזאת הוא באובייקטיביות המדעית שלה, בניגוד למציעי הצעות למיניהם המנסים לשכנע את הקורא בעדיפות הצעתם מכל יתר ההצעות.

בימים האלה רואה אור ספרו של זאב בן-חיים **במלחמתה של לשון**, ושמו של אחד הפרקים המרתקים בספר "על עסקי הכתיב". המחבר סוקר את פעילותן של הוועדות לנושא הכתיב בוועד הלשון ובאקדמיה ללשון, למן הוועדה הראשונה ועד החלטת האקדמיה, במשך כעשרים ושמונה שנים (התש"ב-התשכ"ט). אין כפרופ' בן-חיים ברה"ק להציג את הדברים, שהרי הוא היה שותף בכל הוועדות, תחילה כמזכיר ועד הלשון, ואחר-כך כחבר האקדמיה ללשון ולבסוף כנשיא האקדמיה. נקודת המבט שלו אינה אפוא של משקיף מן הצד, אלא של אדם המכיר את הדברים לפני ולפנים, והמביא אותם לפני הקורא מנקודת ראותו.

אין אנו באים לתאר כאן את שפע הדעות וההצעות ואת מהלך הדיונים. המעוניין בלימוד קורות הכתיב העברי ובעיותיו ילך אצל שני החיבורים שהזכרנו. אנו מביאים פה לקט של ציטוטים מן הדיונים הרבים שנתפרסמו בבימות שונות (לשוננו, זיכרונות האקדמיה ללשון העברית, בעיתונות, בספרו הנזכר של ויינברג ועוד). הציטוטים ערוכים בסדר כרונולוגי. אין צריך לומר שלקט זה אינו משקף אלא את טעמו של המלקט שהשתדל לכלול בו את הטענות החריפים והמרשימים ביותר, שלעיתים יש בהם גם מן המבדח. בסוף הקט הזה הובאו לשם דוגמה הצעות אחדות לשיטות כתיב.

חושב הנני כי כל חפץ בתחית לשוננו יודה כי אי אפשר לחשבה בתור שלמה בתכלית השלמות כל זמן שאין לה כתיב קבוע ושכל הכותבים בה כותבים מלה איש איש כחפצו, בדבר כזה אין ותורים בשום לשון, ורק אנו אשר שפתנו היתה עד כה "לא חיה ולא מתה" (כדברי גאלדציהר ויהודה בתשובתם), יכלה להתקיים באופן כזה מבלי שישמו גם המדקדקים לבם לענין הזה בכבד ראש הראוי לו.

דוד ילין, "מכתב חוזר" מאת מרכז אגודת המורים בא"י, התרס"ח

הרגל האורתוגרפיה תלוי בזכרון הראיה, לא בלמוד ולא בזכרון המפשט. אצל אומות אירופה יודע כל משכיל ביוני לכתוב כתיב נכון ודקדקיו לא מפני שהרבה ללמוד, אלא מפני שהרבה לקרוא; ובכל ספר ובכל עתון שקרא התרגלה עינו לכתוב הנכון. אך אם יחילו עמי המערב להדפיס ספרים ועתונים בסטינוגרפיה עפ"י שיטה "מהירה", שאין בה הבדל נראה בין סגול לפתח, ודאי שבמשך דור אחד יהיו גם סופריהם הם כיעקב תם שלנו כי תשכח העין את צורת המלים – ובלי זכרון-העין לא יועיל שום זכרון אחר.

[...] בקדושת האותיות המרובעות אינני נוגע – אף כי גם להגן עליה אינני יכול. ולא הייתי מתאבל אילו הקיצותי באחד הבקרים והנה נתהפך הכתב המרובע לכתב רומא. אבל, יהי מרובע או עגול או עגלגול, מוכרחים אנו למצוא איזה פתרון לשאלת התנועות – להמציא איזו אותיות חדשות שתסמנה את הקמץ והפתח וכו'. או לכל הפחות את הצלצול של a ושל e.

זאב ז'בוטינסקי, הארץ 25.6.1925

אף לי קרה פעם, כשעמדתי ליד "הבימה" וראיתי שכתוב שם, כי "הקפה" פתוחה, אני קראתי "קפה" וחשבת, שאולי זה בקפה שכנגד. זה תיכף הכניס אותי במבוכה.

יעקב פיכמן, אספת ועד הלשון, התש"ד, לשוננו יג, עמ' 81

הנה, ציטטה מברכות מ"ג, ע"א: כל המוגמרות "מברכין עליהן בורא עצי בשמים, חוץ ממושק שמן חיה הוא". (רש"י: חוץ ממושק: מושג"א – musco – בלע"ז, שהוא מן חיה: מן הרעי של חיה). אך הרב לויסון מחבר ה-Zoologie des Talmud, קרא: "שמן-חיה" (Tierfett, Tieröl) במקום "שמן חיה". ואני שואל את חברי היקר, פרופ' טורטשינר: כיצד ימנע את הקריאה המשבשת הזאת בלי נקוד? הן אי-אפשר לכתב: "שמן חיה הוא". ישראל אהרונל, שם, עמ' 82

אני רוצה להמחיש לכם את הדבר במשל קצר. הכתיב העברי של הלשון העברית שקיימורה דורות רבים, כתיב המקרא, דומה בעיני למין עובר במעי אמו, כגוף שהיה מוטל מקופל לרוחב המיטה. מובן שהאברים הסתגלו לרוחב המיטה וכמה אברים נתעקמו על ידי כך. הגיע הזמן שהגוף יתחיל לשכב לאורך המיטה, כדי שיוכל לפשוט את אבריו. אמנם קשה לפשוט בבת אחת את האברים שהיו מקופלים במשך זמן ממושך, יש סכנה של שבירת

אבר ע"י פשיטה בכוח, ועל־כך יש לנהוג תחילה זהירות. אבל הנה אנו רואים, שיש כבר איזה אברים, נגיד רגלים, שלמדו להתפשט, ויש שתי הרגלים האלה כבר למדו להתפשט והלשון מתחילה ללכת, ואנו רוצים שהיא תלך הליכה נורמלית. מדוע תרצו לקפל שוב את שתי הרגלים האלה, ושוב לדחוק את הגוף לרוחב המיטה? מדוע לא תרצו לעזור לו להתמתח, כדי שיוכל סוף סוף לרדת ולהתהלך בארץ החיים? אינני מציע לפשוט בבת אחת את כל אברי הכתיב העברי, אבל אני מאמין באמונה שלמה, שגוף הכתיב העברי יקום ויהיה ישר וחזק ויהיו לו רגלים וידים נורמליות, והוא יתהלך הליכה תקינה.

אשר ברש, שם, עמ' 88-87

כולנו מתכוונים לשם שמים וכולנו מאוחדים בשאיפה החזקה ובקשר ללשונו האהובה עלינו ולמקורותיה, התנ"ך והספרות האחרת, שהיא ירושת אבות ותעודת זכותנו על הארץ וזכות לקיומנו בין העמים. הנה לא באנו לידי מהפכה ולא באנו לידי החלטה מרחיקה לכת, אבל צעדנו צעד צנוע קדימה.

נ"ה טור-סיני, בסיכום הדיון, שם, עמ' 94

בכללי הכתיב הנקבעים כאן שואף ועד הלשון לא דווקא ליצירת עובדות חדשות ולפתרון שלם של הבעת התנועות בכתיב שאין עמו ניקוד פתרון הדורש ריפורמה מרחיקה לכת בשיטת הניקוד כדי להתאימו למבטא המקובל; אלא מטרתו היא לקבוע נוהג אחיד של כתיב מלא במקום הנהגים השונים הרווחים היום בציבור. הוא שואף להקל – במידה שניתן הדבר בלא שימוש בניקוד – את ההבחנה בין צורות לשון שונות על ידי הנחת כללים פשוטים ומעטים, שאין בהם יוצאים מן הכלל במידה מרובה.

הכללים הללו הם כאמור פרי פשרה בין דעות ומנהגי כתיב שונים, פשרה שהושגה לעתים על חשבון האחידות...

זאב בן-חיים, החלטת ועד הלשון בדבר הכתיב חסר הניקוד,

לשונו לעם, ט (התש"ח), עמ' 11

בכל עם בן תרבות ובעל מסורת בספרותו המילון הוא הפוסק האחרון בכתיבת כל תיבה ותיבה (אף יש מילונים מיוחדים לכתיב, המדריכים את הכותב גם כיצד לחלק תיבה להברותיה) – ואצל "עם-הספר" טרם נברא הדבר הזה. אצלנו, כשאדם מהסס בכתיב של תיבה ומחפש במילון, אינו מוצא בו עזרה ופתרון לספקותיו.

[...] אין שום יסוד לאמונה, שיש סתירה כל שהיא בין ניקוד לכתיב מלא, לא למעשה ולא להלכה: לא למעשה – שכן כתיב יד של משניות, מדרשים ופיוטים היו נוהגים כתיב מלא עם ניקוד שלם; ולא להלכה – כי מעולם לא סברו נקדנים בישראל, שיש סתירה בין תורת התנועות לבין הכתיב המלא. הניקוד משלים את הכתיב, אבל בשום פנים אינו בא במקומו. אפשר לכתוב ו'יום ויו"דים ככל אוות נפשנו ואחריהם לנקד דגש או שווא נח, ואין כל סתירה בדבר.

אבא בנדויד, "כתיב מלא החל מכיתה א",

לשונו לעם, י, ד (צו, התשי"ט), עמ' 113, 115

מעשה ברופא שניים, שנזדמן לי לשוחח עמו ושאלתי מדוע רשם על-גבי השלט שלו "שנים" ולא "שניים" או "שניים". השיב לי: – אם יש חשש שהרואה יטעה בקריאתו – הרי גם בקריאת שניים יטעה ויקרא כמספר 2, ו"שניים" יקרא כמו שירים. – אם כן, אמרתי לו, כתוב "שניים". – בכתיב זה יש יודין יותר מדי, השיב לי. ואומר לך את האמת: אם הקורא דן הוא גולם ושוטה עד כדי אי-יכולת לקרוא שתי מלים "רופא שנים" – אינני נכסף שיהא מלקוחותי, כי אין לי עסק עם שוטים, מי פתי ויקרא "רופא שנים" כמו "מברך השנים"?...

יצחק אבינרי, התשכ"א, יד הלשון, עמ' 268

הכללים שהציע חלק הוועדה יסודם בהנחה:

הבעת התנועות בכתב העברי בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים היא המשכנה הטבעית והשלמתה של דרך התפתחות הכתיב העברי, וצורך השעה הוא לצייד את הכתב בסימנים לתקנת הלשון בפי המוני העם. לפיכך המציעים רואים להציע סימון עקיב וקבוע גם לתנועות a, e (סגול וצירי כאחד). תוספת סימנים לתנועות האלה מייטרת את הצורך בהמצאת שיטת כתיב מיוחדת למלים זרות. כל כתיב שאינו מסמן את כל התנועות העיקריות יחייב את האקדמיה להנהיג שיטת סימון מיוחדת לכתיב מלים זרות.

א. כל תנועת e מסמנים ^ (והוא שלד של הסגולתא מן הטעמים), שינשם לאחר האות, אלא שמקומו בין האותיות – אם במעלה שורת האותיות או בכל רוחבה – יוחלט לאחר התייעצות עם גראפיקן. למשל: כ־ל־ב, ס־פ־ר, ח־ט־א, או מעין כ־ל־ב, ס־פ־ר.

ב. כל תנועת a מסמנים v (יסודו בקמץ שבניקוד הבבלי), שיושם בדרך שיושם סימן e. למשל: נ־ע־ר, ד־ב־ר, צ־ו־א־ר, מ־צ־ו־ה, ס־ו־ס־י, ע־כ־ש־י; או מעין נ־ע־ר, צ־ו־ז־א־ר.

הצעת ועדת האקדמיה לתיקון הכתיב,

זיכרונות האקדמיה ט (ניסן התשכ"ב), עמ' 74

היעדרותי מהמליאה מחאה לעצם העלאת הצעת הכתיב המחבל בחכמת החוקה המנוסה של לשוננו ופוסל זכות האקדמיה כמוסד מחוקק.

א"צ גרינברג, מברק לאקדמיה, ה' בניסן התשכ"ב (שם, עמ' 77)

יש הצעות מצוינות, כגון להנהיג, שכל וא"ו קולית תבוא עם נקודה באמצע או חולם למעלה, אבל צריך שיהיה הדבר לחוק, שאסור לעבור עליו, חוק ממש, כמו שנהוג בשווייץ, שהמגיה בבית הדפוס יש לו "פוליציי געוואלט", יש לו סמכות של משטרה, שלא לתת להדפיס אחרת.

לעומת זאת יש להתנגד להצעות על סימנים חדשים במקום חירק ופתח וסגול, סימנים חדשים וזרים לגמרי. אתם מתארים לעצמכם, איזה בלבול זה יכניס? תארו לעצמכם את כל המראה של הדבר. אנחנו קוראים במהירות עצומה, באמריקה מגדילים בכל מיני אמצעים את המהירות של קריאה, אי אפשר להתגבר על החומר העצום שבימינו בלי

הקריאה המהירה, ופתאום אתם מטילים אותנו למין מצב של ילד, הקורא הברה אחרי הברה. כמה שנים יעברו, עד שמישהו מאתנו, עד שחברי הוועדה עצמם יתרגלו לכתוב כזה?

שינוי עצום כזה יהפוך את כולנו לאנאלפביתים. ואיך אתם מתארים לעצמכם בחיים את המעבר, את שינוי כל שלטי התחבורה בלבד? הרי יהיו תאונות עד אין סוף. מתי ואיך יתרגלו הנהגים, ואיך יתרגלו הולכי הרגל לכל הסימנים? הרי זה יהיה ממש תוהו ובוהו. דיבר אתמול פרופ' בן-חיים על רהיטות הקריאה, ההפך יהיה, ההפך הגמור לרהיטות, במשך דור שלם לא תהיה רהיטות.

[...] לבסוף אני מבקש לתת לי שני רגעים על יד הלוח, כדי להראות איזו צורה תהיה לשפה העברית, אם חס ושלום תתקבל ההצעה. [כותב על הלוח "אקדמיה" בכתב המוצע: אקדמיה].

ברוך קרוא, ישיבת המליאה, ה' בניסן התשכ"ב (שם, עמ' 78-81)

חברת כ"ב – חברה סגורה היא, עתיקה מאד, מיוחסת מאד, ואין בה מקום לנכרים. אפילו לא לגריצדק. כ"ב אלה – עברו יחד דרך ארוכה מאד, ידועת סבל רב ומעט נחמות, היו בבריאת העולם ורבו קצת ביניהן על זכות הבכורה, היו במתן תורה, היו עם עשרת הרוגי מלכות, נדדו עם מקל ותרמיל על שכם, נהרגו, נשרפו, קמו מאפר, הרבה קמטים נחרתו בפניהן והרבה זיו נוהר מהן למרות הכל – ואין הן סובלות בתוכן שניים סדרנים חוגרי-חרב מחדש-באו. על כל קוץ וקוץ שבהן דרשו תלי תלים של הלכות – ואלה, אפילו קוץ אין בהם. השניים יבינו מה שלא הבינו כמה מגדולי האקדמיה, גם ירגישו בעצמם שאינם שייכים לחברה זו – ויסתלקו. פרצוף אין להם אמנם, לשני סימנים מתימטיים אלה, אבל הגיון יש להם. וגם נימוסים טובים.

[...] כמה בוז נשפך על איתמר בן אב"י, למשל, שרצה "ללטן" את הכתב העברי. אבל הוא, היה לו לפחות חוש אסתטי, וידע שאין לערבב מין בשאינו מינו! כאן – לא רק כלאיים, אלא שמעמידים לך שני לגיונרים רומיים, אחד על רגליו ואחד על ראשו, בתוך שורה של יהודים כשרים ואומרים להם, עשו סדר ביניהם.

אהרן מגד, "אותיות פורחות", משא (למרחב), כ' בניסן התשכ"ב

אמנם כן, יכול אדם לטעון כי למעשה אנו מסתדרים יפה מאוד או כמעט יפה מאוד בכתב העברי כפי שהוא כיום, והוא כלי יעיל ומספיק הן לספר והן לעתון ואף על פי כן עובדה היא שהקורא עברית נמצא קורא למעשה משפטים שלמים ולא מלים שכן על משמעותן והיגיון של המלים הבודדות הוא עומד רק לאחר שקלט מבלי משים את אלו שלפניהם ושלאחריהם. מול המלה הבודדת הכתובה, אבן היסוד של הלשון, עומד הכתב העברי חסר ישע.

[...] נשער דרך משל, אדם שולח לעתון לא מנוקד מאמר על הצורך לספק ספרים לספריות של נקודות ישוב מרוחקות. מאמר כזה, אם ירצה מחברו לקרוא לו בשם "הספר

והספר" לא היה לו ברירה אלא לציין בסוגריים כי סמ"ך של תיבת ספר ראשונה, שענינה ספר למקרא, היא סמ"ך צרויה, ואילו סמ"ך של תיבת ספר שניה, שענינה גבול, היא סמ"ך שוואית – וחזקה על המחבר שהוא יעדיף, כדי לא להזדקק לפירושים כאלה, לכתוב למשל "הספר העברי וישובי הגבול", או משהו בדומה לכך, שכן אין בידיו כלי לכתוב תיבה עברית בלי לפרשה אם פירוש מכוון ומיוחד ואם בדרך של תוספות מלים מן הענין. נתן אלתרמן, "הכתב וריבו", דבר, כ"ג בניסן התשכ"ב

הכתב האשורי נקנה במשיכה מגויים עכומים ועובדי עבודה זרה, שאסור לנו להתגאל במאכלותיהם. והנה מצאנו באגדה, וחזר וסיפר א. מ., שהקב"ה בעצמו קשר כתרים לכל אחת מן הכ"ב. אם כן חזקה עליו שיוסיף לקשור כתרים לכל אות נוספת שיזדקקו לה בניו, שהרי ייכמרו בו רחמיו למראה סופרים עבריים, שאינם יושבים לכתוב אות עברית אלא אם כן כתר השכינה תלוי לה בראשה.

[...] כמה תינוקות כיום רואים ברחוב שלט המכריז על הצגת "המלט" וסבורים, שהמדובר בחמרי בנין? וכמה מבוגרים אינם יודעים כיום אם המלה בדיעבד מתחרזת עם העבד או עם הגמד?

הכתב העברי דהיום אינו אלא שיטה משוכללת של ראשי תיבות. בשעתו, כאשר הומצא ובא לרשת את כתב הציורים הקדום, נחשב בצדק להמצאה מאירת עיניים, משום שהיתה בו ראשיתה של שיטה מדעית הבונה את המלה הבודדת על פי מספר יסודות משותפים לכל המלים. אולם כיום נמצא כתב זה מפגר בהרבה אחרי הכתב הלטיני, שיש בו ציון מלא של ההגיים הצפויים לקריאה.

[...] אין אני סבורה, שגזירה היא לקבל דווקא את ה"י בישר ובהפוך. אפשר שנסתגל לשיטת הכתב הלטיני במלואה, או אפילו נמנה אותיות אחדות מתוך הכ"ב שיש כבר בידיו, לשמש בתפקיד שלא שימשו בו עד עתה. אותיות אלה, למרות שלא ניתנו בהר סיני, בכל זאת הן קרובות ללבנו ממש כמו דגים לשבת או כופתאות לפסח.

מובן, שהמעבר מכל שיטת כתיב אחת לשניה יכבד על המבוגרים שכבר הסתגלו לצורה הישנה וקשרו אהבה לצורותיה. ובכל זאת, נדמה לי שאין זה הקושי העצום ביותר שידענו מעודנו. אימוני גולני, למשל, קשים יותר.

דליה רביקוביץ, "בהלת חינוס", משא (למרחב), כ"א באייר התשכ"ב

ומתוך רתחת הביקורת התחיל להזדקק יותר ויותר הקול הקיצוני של רבים וטובים: מה לכם כי נזעקתם? אין בכלל בעיה של כתיב! זה דורות אנו כותבים עברית ומבינים זה את זה – ומה כל הרעש? הכתיב העברי קשה? – נשב ונלמד! אין רע, אם יעמול הלומד וייתייע קצת, עד שיקנה לו דרכי הכתיב! ולא זו אף זו: הכתיב העברי, אפילו זה הנקרא "חסר", קל הרבה יותר מן הצרפתית או מן האנגלית, שבהן כמה גושי אותיות נקראים בשבעה דרכים וכמה וכמה צירופים אינם נהגים כל עיקר, ואע"פ כן כלום שמענו שיציעו הצרפתים והאנגלים לשנות את כתיבם ולהתאימו יותר לקריאה?

ובכלל, מה פסול בכתיב העברי הנהוג בימינו, כפי שהוא נכתב בעיתון?
ואחרים עוד הרחיקו ומרחיקים לכת בטענם: הלא יש לנו מערכת כתיב בנויה לתפארת,
מדויקת ונוחה ושווה לכל נפש – הלא הוא הכתיב המנוקד – ואם אמנם חשקה נפשנו
ברפורמה ובשינוי – ניתנה ראש ונשובה אליו, ושלוש על ישראל!

[...] רבותיי, טעות יסודית טועים "סניגורי" הכתיב שלנו. שורש הבעיה לא בקשיי
הכתיב ובטורח הלמידה, אלא באופיו הסתמי ובשפע המלים רבות המשמעות
שבו. הכתיב באנגלית אמנם קשה, אולם לאחר שלמד הלומד מלה בכתיבה המסורבלת,
ידענה ויבינה כל אחד, שכן היא חד-משמעית (למשל *right*), שמשמעותה תמיד
לילה). לא כן בעברית, שכן שום לימוד ושום יגיעה לא יקנו לו ללמוד ולא לקרוא, מה
פשר המלה המצטרפת מן האותיות בקר, אם היא נמצאת במבודד, למשל בכותרת או
בשלט וכדומה.

[...] הכותב, לפי כללי ועד הלשון, חייב להיות מדקדק מומחה כדי לדעת, היכן מותר
להטיל וי"ד, והיכן אסור (סיבה – מלא, אבל אמי – אם שלי – חסר; זיכרונות מלא, אבל
דמיונות חסר...). כשאדם כותב כתיבה רהוטה, לא יוכל להיחפז למדקדק ולהיעצר ליד כל
תנועה ולהרהר ולהחליט על יסוד הכלל הדקדוקי, איך תכתב. פשטות ובהירות – אלה
צריכים להיות נר לרגלי הכותב, ואחידות בכלל, ואז תהא כתיבתו רהוטה וטובה.

[...] הוועדה לא הציעה אות חדשה, ועל אחת כמה וכמה לא אות לאטינית, אלא סימן
דיאקריטי קטן בלבד, לקוח ממקורותינו – מן הניקוד הבבלי. איש לא טען, כי סימנים
אלה שהציעה הוועדה – כאלה ראה וקדש! אפשר לבור משהו טוב יותר ונוח יותר. העיקר
– אם נוכל לקבל את הסימנים כעיקרון, הצורה הסופית תימצא. ועוד זאת: אין, לדעתנו,
בהוספת סימנים קטנים ל-*e* ול-*e* משום פגיעה בשלד המלה, כשם שאין וי"ד פוגעות
בכך.

אברהם אבן-שושן, ישיבת המליאה, כ"ו באייר התשכ"ב,

זיכרונות האקדמיה ט, עמ' 90-92

קשה מאוד לקרוא עברית. קשה מאוד לקרוא אנגלית, צרפתית, ובוודאי קשה מאוד
לקרוא ערבית, סינית, יפנית. ובכל זאת לא באו העמים האלה לעשות מהפכות בכתיב
ולתרחק יותר מדיי מכתביהם. לא ראינו גם שינויים גדולים בלשוונותיהם למרות
הקשיים, למרות שמאות מיליונים זקוקים שם לידיעת כתיב. הסינים כבר ניסו במשך 20
שנה שלוש שיטות, ולפי שעה לא יצא מזה כלום. ודאי כך יהיה גם אצלנו, כאשר הדבר
קשור לא רק במה שקרוי סנטימנטים ולא רק ברגשות דתיים, אלא גם בקווים של הרגשת
לשון, בקווים של תחושות אסתטיות.

[...] לדעתי כתיב עברי אפשרי רק כדיוקן, אם מלא, אם ניקוד מוחסר – לא חסר –
המשאיר קצת לניחוש, לזיכרון. הכתיב המנוקד אידיאלי בשביל העברית. אולי יכול היה
לשמש גם ללשונות אחרות, משום שהוא ברור ומובן. כתיב מצוין הוא, והיינו צריכים
ללמדו בשש כיתות זו אחר זו. לא להרפות, אלא ללמד ניקוד ע"פ הדקדוק העברי [...].

דניאל לייבל, שם, עמ' 100

כפי שהדגיש ראש ממשלתנו לא פעם, תלוי קיומה הכלכלי והביטחוני של מדינתנו הקטנה בפיתוח מקסימלי של פוטנציאל כושר בנייה, כדי שהחיסרון בכמות האוכלוסייה יאוזן ע"י תוספת איכות. אחד היסודות הראשונים וההכרחיים להשגת מטרה זו הוא, לדעתי, מציאות כתיב חד-משמעי וקל ללימוד, אשר יפתח לפני הלומד את הדרך אל כל ספר כתוב בשפתנו בשלב מוקדם ככל האפשר. לא יוכל איש לטעון, שהכתיב הנוהג היום בספר העברי הרגיל ובעיתון העברי הרגיל ממלא את הדרישה הזאת; והרי כבר הזכיר מר קרוא בעצמו, המתנגד בחריפות לשינויים של ממש, באחד ממאמריו את אמרתו השנונה של ז'בוטינסקי: "בעברית צריך קודם לדעת פירוש המלה, ואז אפשר לקרוא אותה".

ד"צ בנעט, שם, עמ' 104

ובכן מה יועילו חכמים בתקנתם? והתקנה מועטת ואינה שלמה, והפרוץ מרובה על העומד, כבתחילה, או כמעט כבתחילה. וזולת זה תיקון זה, שאינו מתקן את הכתיב כל צורכו, עלול להכניס מהומה בעם, פירוד לבבות ומחלוקת בין שכבות שונות ואולי בין ארץ-ישראל לגולה. ועל הכול ספק גדול, אם העם יקבל את זה. לכך סבור אני, שעדיין לא הגיעה השעה, לא איכשר דרא. ונדמה לי, שטוב טוב תעשה האקדמיה, אם לא תדחק את הקץ, ואם לא תדון בדבר למעשה, אלא להלכה בלבד.

חיים הזז, שם, עמ' 106

יש לי הרושם, שכל התנגדות לתיקונים נובעת מנימוק אישי, מתת-המודע: מה? אני אשב ואלמד מחדש לקרוא עברית? ויש לי סימוכים לסברה כזאת. עוד בשנות ה-30, כשהייתי מזכיר ועד הלשון בתל-אביב, כונסה ישיבת עיתונאים בעניין הכתיב; והצעתי אז להכניס את התנועות לשורת הדפוס; ואז קם יהודי יקר אחד ואמר: ואני אצטרך ללמוד לקרוא עברית עוד פעם? מחפים על זה בטענות של "תיקון אקדמי", שלא מעולם המעשה, אבל לזכותו של האקדמאי ייאמר, כי מעולם לא סירב ללמוד דברים חדשים. אומר אפוא, שישב כל יודע וילמד מחדש, יקבל על עצמו את הדין.

שמואל ייבין, שם, עמ' 110

ההנחה היא, כי מצבו של הכתיב בספרות הנדפסת ובעיתונות הוא תוהו ובוהו גמור, וכי למעשה לא כתיב אחד קיים שם, אלא עיתון עיתון וכתביו, וכל הוצאת ספרים וכתביה. אני כופר כפירה מוחלטת בהנחה זו. מתוך בדיקת הדברים והשוואתם ראיתי, כי הכתיב המצוי בעיתונות וברוב הספרות הנדפסת היום הוא ביסודו "הכתיב חסר הניקוד" מיסודו של ועד הלשון. אמת, יש סטיות, יש חריגות, יש שינויים בפרטים בין עיתון לעיתון, בין סופר לסופר, אולם שינויים וחריגות אלו אינם מחוסר כתיב אחד, אלא מחמת הכללים הסבוכים והמסועפים יותר מדיי שבהחלטת ועד הלשון. מרובים שם סעיפי הסעיפים, כללי משנה ויוצאים מן הכלל, וכבר הדגים זאת יפה ד"ר כוכבא בישיבת אתמול. אילו היו הכללים פשוטים יותר, ולא היו מרבים ביוצאים מן הכלל, לא היה מקום לשינויים ולסטיות שבין כותב לכותב.

מאיר מדין, שם, עמ' 110-111

בשעה שקבעה האקדמיה את התעתיק, יצאתי עם אחד מחברי האקדמיה והמשכנו לגלגל בבעיה. אותו החבר הנכבד אמר לי: מעשה זה שעשינו טוב הוא. התעתיק יועיל גם לעברית, מעתה נדע לקרוא את השלטים שברחובות. אפשר שמישהו יחייך על המציאות הזאת; עלי לומר, שאני חש בעלבון הלשון, שכתובה אינה מספיק לה, והוא צריך חיזוק מכתב אחר.

בן-חיים, שם, עמ' 115

בל נראה בהצעות הועדה סכנה מדומה, סכנה שחלפה ואיננה. מהלך הדיונים באקדמיה בשנים האחרונות מאשר בהחלט את קיום הסכנה, שהלכה ונתרקמה משנה לשנה, ועל הממשלה לפעול בעוד מועד לחסול הסכנה, כי מידה באה לנו. האקדמיה עלולה להמיט עלינו חקיקה שתהא למעשה – חניקה. מחמת ההצעה המחפירה שהוצעה ע"י נציגיה – ממילא פקעה ונתבטלה סמכותה בעיני העם. אבל מעתה חייבת גם ממשלתנו להגביל את סמכות האקדמיה אף לגבי מוסדות רשמיים.

אבינרי, כסלו התשכ"ג, יד הלשון, עמ' 280

לפני שלושים ושבע שנים הבאתי לביאליק עליו השלום את ספרי פולין סיפורי אגדות. נסתכל ביאליק בשער הספר ואמר בצער, אתה כותב סיפור ביד. ביאליק נצטער על יוד יתירה שבסיפור, ועכשיו מטילים יו"דין בלא מספר. הגיעו הדברים, שכותבים מים בשני יו"דין. אם כן מה נעשה לחיים? כמה יודין צריכים להוסיף לחיים? משנתרבו בנו הגויים התחילו מרבין ביו"דין. יש ספרים חדשים שאני רוצה לקרות בהם ואיני יכול מפני הכתיב המשונה שמעכב את הקריאה. כדי למעט את עם הארציות מוסיפים עם ארציות. אף אִד מלשון (בראשית ב) ואד יעלה מן הארץ כותבים ביד. מעתה מה נעשה לגבי איד מלשון (ירמיה מט, ח) כי איד עשו הבאתי עליו, כמה יו"דין צריכים לבזבז על איד זה? לא כמו שלשון נקראת היא נכתבת. אין לשון שהכתיב שלה מכוון לקריאה, וכל הבא להקל נמצא מקלקל. כל המוסיף גורע.

מה פנים יהיו ללשונו, אם נקבל מה שכל תלמיד ותיק או שאינו ותיק עתיד לחדש? אפשר שקראתם את סיפורי יחיד ורבים שכתבתי על ספרי ספר מעשיות קטן שבספר היובל לשם פנחס רוזן. אם לא קראתם אחזור עליו בעל פה.

סיפר לי ר' אהרן פריימן ז"ל משמו של ר' אליהו פלסנר ז"ל. רב אחד מעיר קטנה שבאשכנז בא אצל ר' משה בן מנחם בברלין. הביאו לפניו טיי ושמנת, זאהנ"ע בלעז. נטל לו הרב כוס טיי והניח ידו מן השמנת. אמר בן מנחם, יקח נא מעט זאהנ"י. אמר הרב, איך מאג קא זאהנ"י. פירוש אי אפשר בשמנת. תיקן לו בן מנחם את הלשון ואמר לו, אין אומרים זאהנ"י אלא זאהנ"י. אמר לו הרב, מניין לו למר שאומרים זאהנ"י ולא זאהנ"י? הוציא בן-מנחם ספר מלים ללשון אשכנז והראה לו. אמר הרב, תמיה אני עליך רבי משה, כל יהודי אומר זאהנ"י ובא גוי אחד ואמר זאהנ"י וכבר נאמן הוא על מעלתו יותר מכל היהודים.

כאן צדק הגוי ולא כל ישראל. בלשון אשכנז אומרים זאהנ"ע ולא זאהנ"י. אבל בלשונו אנו, מורי ורבותי, בלשונו אנו צריכים אנו לכתוב כמו כל ישראל ולא לשנות מן הכתיב

המקודש. באמת אין לחוש לחידושים שמתחדשים והולכים, שאין שומע להם. מכל מקום יש לחוש, שנוסף עוד מין כתיב על כל הכתיבים שאינם כתובים בתורה. ש"י עגנון, ישיבת המליאה, התשכ"ג, זיכרונות האקדמיה י, עמ' 108-109

בעית הכתיב מטרידה את ועד הלשון ואת האקדמיה ללשון זה עשרות בשנים. ההצעה הראשונה לפתרונה הוצעה ע"י דוד ילין בשנת תרס"ד, והיא כתיב דקדוקי, כמקובל בטקסטים מנוקדים. הציבור לא יכול לעמוד בגזרה זו, ובשנת תש"ח העלה ועד הלשון את הצעת הכתיב שלו, שעיקרה כתיב מלא במידה מופלגת, בייחוד אשר לשימוש בוי"ו פשוטה לציון תנועות קצרות וארוכות. ההצעה לא חידשה חידוש גמור, אלא באה לסכם את המצוי בעיתונות ובספרות באותם הימים – ואף כיום.

על ההצעה הזאת יצאו עוררין – ועוד אשוב אל השאלה, למה ניסו לערער עליה ולערערה, ומקץ שנים הרכיבה האקדמיה ועדה חדשה, שחבריה מטעם האקדמיה היו הא' בן-חיים, בנעט, ברגרין ושירמן, ומר זיידל, שנבחר לאחר ימים להיות חבר האקדמיה, מטעם משרד החינוך. היא העלתה בשם חלק מחבריה הצעה מהפכנית: לכל תנועה סימן משלה. לצורך זה הוסיפה היא סימנים, שהם זרים היום לחלוטין לכתב העברי. מטעמים מובנים לא הייתה דעת המליאה נוחה מן ההצעה הזאת, והיא נדחתה. וחזרה המליאה ומינתה ועדה חדשה, שחבריה מטעם האקדמיה היו: הא' בלאו, בן-חיים, בן-נון, ברגרין, סדן ושלי ומזכירה – מר מדן. ועדה זו לא יכלה להגיע לידי הסכמה כללית ושבה אל המליאה כשבידיה חמש הצעות, שונות בתכלית זו מזו. מלכתחילה לא היו אפוא לשום הצעה כל סיכויים להתקבל על דעת המליאה. החליטה אפוא המליאה להקים ועדה חדשה, שמתפקידה להכין הצעת הלכות לכתיב העברי, שיהיו בו שתי שיטות: המנוקד והבלתי מנוקד. לוועדה הזאת נבחרו ה"ה בלאו, ייבין, מורג, מלצר, קוטשר ומזכירה מר דותן. אני נתכבדתי לשבת בראשה.

יחזקאל קוטשר, ישיבת המליאה, התשכ"ז, שם יד, עמ' 45

וכאן אני מבקש להוסיף ולהדגיש, שהעיקרון הזה, שהתעלמה ממנו הוועדה, הוא העיקרון, שהפדגוגים נלחמים לו מאז דובר בכלל בתיקון הכתיב. בדורו של ילין נתקבלה ההכרעה: תישאר התמונה הגראפית של המלה כניקודה גם כשאין מנוקדים, והיום שומע אני מנסרת בחלל עולמנו הצעה: תישמר התמונה הגראפית של המלה העברית ככתיבה המצוי בלא ניקוד ותשמש גם בניקוד כך. איני רוצה להאריך את הדיבור בזה, ויכולני להביא רבות לכך מדיוני הוועדה שמטעם משרד החינוך. משמע, אותה הדעה נשארה בקרב הפדגוגים מאז ועד היום: מערכת אותיות שווה בכל מלה עברית בין בניקוד ובין שלא בניקוד. ודומה אני, שלא הייתה הוועדה רשאית להתעלם מן התביעה הזאת, והיה עליה להתמודד עם תובעיה, והלא הם אלה שיידרשו להגשים את הכללים בהוראה.

בן-חיים, שם, עמ' 51

א. דורי דורות שתי דרכי כתיבה נוהגות בלשון העברית: האחת בניקוד והאחרת שלא בניקוד. אף על פי שבכל אחת מן הדרכים אנו מוצאים בספרות גוונים שונים, הכתיב שבניקוד משמש בהוראה בבתי-הספר על פי שיטה קבועה, מדויקת ומבוררת. שיטה זו, שהסדירה ועד הלשון בשעתו, מעלותיה להוראת הלשון גלויות וברורות, ולא לחינם נחשבה לכתיב הדקדוקי. אולם לצד שיטת הכתיב המנוקד כתיבה שלא בניקוד נוהגת, שלעולם לא נדחקה מפני הניקוד. אדרבה: תחום שימושה רחב מתחומי של הניקוד. ועד הלשון העברית והאקדמיה ללשון העברית עם כל טרחתם להגיע לכלל הכרעה – כתעודתם וכסמכותם – לא ראו כל אפשרות לעשות אחת משתי הדרכים לשליטה יחידה בכתיבת העברית. הניסיונות השונים, שנתנסו בתחומי ועד הלשון והאקדמיה, לא עלו יפה. גם היום אין האקדמיה רואה תנאים כשרים לביטול אחת משתי הדרכים מפני חברתה.

ב. הכתיב שבניקוד הכרח הוא גם היום, כגון בהוראה ובחינוך, בספרי התפילה ובשירה, וכן בפרסומים עממיים למיניהם. אף דין הוא שיורחבו תחומי שימוש בכל דבר המופנה לציבור, שעל ידיו קריאת מלה עברית ברורה לגמרי, והלשון נשמרת מהשתבשות שהכתיבה גורמת. כל מקום שכתוב זה משמש, החובה לכתוב בו לפי הכללים הקבועים זה דורות, וכל סטייה ממנו תיחשב שיבוש.

ג. הכתיב שאינו מנוקד משמש זה דורות בגוונים שונים, וכולם מבקשים למלא את חסרון התנועות באמות הקריאה, אחד מרבה ואחד ממעיט. לאחר דיונים וניסיונות מרובים במשך שנים קבע ועד הלשון שיטה בעניין הכתיב חסר הניקוד, שכל עיקרה מתן צורה אחידה לכתיב זה. האקדמיה רואה לסמוך את ידה ולהמליץ על מעשה ועד הלשון במהדורות האחרונה, באשר הוא מקל את קריאת המלה העברית, מצמצם אפשרויות של טעות בהבנה ומכניס סדר בנהגים השונים, המבקשים להקל את קריאת המלה העברית.

ד. הסדרו של ועד הלשון, שרישומי כבר ניכר בציבור יפה (בכתבי-העת ובעיתונות היומית), מן הדין הוא שידריך גם את המורים בבתי הספר, והניסיון בשימוש יורנו במשך זמן מתקבל על הדעת, אם כללים אלה טעונים תיקונים והיכן, ויהא תפקידה של ועדה מיוחדת לטפל בהם.

החלטת האקדמיה בעניין הכתיב, התשכ"ח, שם טו, עמ' 65

איני בא לשבח את המיקת, אין זה פתרון גמור לשאלת הכתיב, כפי שכמה מן החברים היו רוצים בו. אין זו אלא הסמכת הנוהג, ובעיקר: זהו המקסימום האפשרי, שיכלו להסכים זה עם זה כ־10 חברים באקדמיה, אנו מציעים למליאה, שתקבל את ההצעה הזו כמות שהיא ללא שום שינוי, ותסיים בכך את פרשת הכתיב לתקופת זמן. מן הסתם כעבור שנים שוב תיעור השאלה ותידון לפי תנאי אותה השעה.

בן חיים, ישיבת המליאה, התשכ"ח, שם, עמ' 65

דוגמת הצעות לשיטות כתיב

Zé li arbâ"im çânah pahôt arba", çé-âni hôgéh ba-ketâv
ha-"ivri yômâm wa-lâylah mammaç. Më"ôdi lo' yaqôlti le-
hâvin maddû"a lâ-"Ivrim «aléf-bêt» ko qâçéh u-mesubaḥ wela-
Nôḡrim—ko qal we-nâ"im la-çimmuç? yôm éqâd—wâ-âni âz
bén-"écer—pânîti le-âvi wa-'eç'alénnu :

איתמר בן אב"י, אבי, ירושלים 1927

i—l, ei—L, a—א, e—א, o—ו, u—

קראתו את ההוצאה בגלגליו הקודם, ואני שמעתי
מאוד, שגלגליו אצלנו לפתרון רדוקטור בעליון, כל
בגלגלית קשה מאוד הקראתה בסלפגל העליון, ומקשה
על העליון. מספיק קראל העליון היתה עולה. פליקמה,
לוי היתה הקראתה קלה. תבוא מלפנינו לפעם רובוקה
קטנה, בפתח המצאה, או לפי הוצאה אחת, משפחה
יתר, כדי להרגיל את החברות בקלה זאת ואחרי-כך
אפשר יהיה להכנסתו יתר אצל העתונות שלנו.

ז' פיינשטיין, העתיד 30.11.1928 (על-פי ויינברג, תיקון הכתיב, עמ' 89)

אם השזפה היא נישמות העם. אז הדבור הוא
הגוף ששפ הנשמה. ששבו מיתגופם הרועיון
והמוחשזבה. והכתוב. האותיות. הוא הפבוש
ששפה. הקפופה ששהחוד אצור בה. ופפוכז.
כששם שששש חויזבים פיופות את שפזשזנו.

י קפלן, Archiv für Buchgewerbe, 1933, עמ' 67 (על-פי ויינברג, שם, עמ' 81)